

**Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu**

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Vladimíra Sládečka, soudce Tomáše Lichovníka a soudce zpravodaje Jaromíra Jirsy o ústavní stížnosti stěžovatele **J. R.**, zastoupeného JUDr. Michalem Zemanem, advokátem se sídlem v Praze 5, Plaská 623/5, proti rozsudku Městského soudu v Praze č. j. 13 Co 397/2019-143 ze dne 15. 1. 2020 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 5 č. j. 34 C 337/2018-114 ze dne 4. 9. 2019, za účasti **Městského soudu v Praze** a **Obvodního soudu pro Prahu 5**, jako účastníků řízení, a **M. N.**, zastoupeného JUDr. Karlem Vlčkem, Ph.D., advokátem se sídlem v Praze 5, Malátova 633/12, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Městského soudu v Praze č. j. 13 Co 397/2019-143 ze dne 15. 1. 2020 a rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 5 č. j. 34 C 337/2018-114 ze dne 4. 9. 2019 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Rozsudek Městského soudu v Praze č. j. 13 Co 397/2019-143 ze dne 15. 1. 2020 a rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 5 č. j. 34 C 337/2018-114 ze dne 4. 9. 2019 se zrušují.

Odůvodnění:

I. Vymezení předmětu řízení před Ústavním soudem

1. Stěžovatel se v ústavní stížnosti domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí a tvrdí, že jimi byla porušena jeho základní práva, a to právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), právo na ochranu majetku podle čl. 11 odst. 1 Listiny a na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. Stěžovatel dále namítá porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

II. Rekapitulace procesního vývoje a skutkových okolností věci

2. Vedlejší účastník dne 13. 11. 2015 napadl stěžovatele úderem ruky s úmyslem ublížit mu na zdraví z důvodu tvrzeného obtěžování bývalé přítelkyně stěžovatele – současné přítelkyně vedlejšího účastníka. Stěžovatel upadl na zem, kde do něj vedlejší účastník minimálně jednou kopl a opakovaně jej udeřil rukou; stěžovatel utrpěl otřes mozku, zhmoždění a blok krční páteře. Proti vedlejšímu účastníkovi bylo zahájeno trestní stíhání pro přečin ublížení na zdraví ve stádiu pokusu v souběhu s přečinem výtržnictví. Vedlejší účastník se k trestnému činu doznal, nahradil příslušné pojišťovně náklady za ošetření

stěžovatele, kterému zaslal omluvný dopis a zaplatil mu 11 873 Kč (tj. ušlou mzdu za dobu pracovní neschopnosti). Předmětné trestní stíhání bylo usnesením Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 5 (dále jen „obvodní státní zastupitelství“) č. j. 1 ZT 75/2017-11 ze dne 19. 6. 2017 podmíněně zastaveno podle § 307 trestního řádu a vedlejšímu účastníkovi byla stanovena zkušební doba v trvání 20 měsíců. Jelikož stěžovatelem uplatněný nárok na náhradu škody spočívající v přímých výdajích, imateriální újmě a bolestném v celkové výši 239 633 Kč nebyl podle státní zástupkyně dostatečně prokázán, byl stěžovatel s tímto nárokem odkázán na občanskoprávní řízení; jeho stížnost proti právě uvedenému usnesení byla zamítnuta.

3. Dne 14. 5. 2018 stěžovatel navrhl Obvodnímu soudu pro Prahu 5 (dále jen „nalézací soud“) jako soudu trestnímu, aby byla vedlejšímu účastníkovi uložena povinnost nahradit stěžovateli jakožto poškozenému náklady řízení vzniklé přibráním zmocněnce podle § 154 odst. 1 ve spojení s § 155 odst. 4 trestního řádu; již v původním návrhu stěžovatel výslovně odkázal na komentářovou literaturu k trestnímu řádu, podle které může být podkladem pro přiznání nákladů vzniklých přibráním zmocněnce ve smyslu § 154 trestního řádu i usnesení, jímž se podmíněně zastavuje trestní stíhání.

4. Nalézací soud vyhodnotil předmětné podání jako civilní žalobu a věci přidělil civilní spisovou značku 16 C 146/2018; usnesením č. j. 16 C 146/2018-63 ze dne 21. 5. 2018 stěžovatele vyzval, aby nalézacímu soudu sdělil, co míní návrhem ze dne 14. 5. 2018, aby bylo zcela zřejmé, zda jde o žalobu dle § 79 odst. 1 občanského soudního řádu či o návrh ve smyslu § 154 odst. 1 trestního řádu. Stěžovatel v podání doručeném nalézacímu soudu dne 29. 5. 2018 uvedl, že podává návrh v později uvedeném smyslu, a požádal, aby věc byla předložena trestnímu soudu. Nalézací soud následně zaslal soudní spis obvodnímu státnímu zastupitelství – s tím, že je pro rozhodnutí o předmětném návrhu stěžovatele příslušné analogicky podle § 151 odst. 3 trestního řádu. Obvodní státní zastupitelství soudní spis nalézacímu soudu vrátilo – s tím, že § 151 odst. 3 trestního řádu v dané věci použít nelze a že pro rozhodnutí v dané věci je příslušný pouze soud. Dne 26. 6. 2018 vydala předsdkyně nalézacího soudu pokyn, že v dané věci jde o nárok na náhradu škody, která žalobci vznikla v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním žalovaného, a to s odkazem na judikaturu [rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky (dále jen „NSČSR“) uveřejněné pod č. 71/1971 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek]. K výzvě nalézacího soudu ze dne 17. 7. 2018, která odkazovala na pokyn předsdkyně i právě citovanou judikaturu, stěžovatel v podání doručeném dne 2. 8. 2018 znovu uvedl, že návrh poškozeného stěžovatele nikdy nebyl zamýšlen jako návrh na zahájení občanskoprávního řízení a žádá o projednání návrhu podle trestního řádu; znovu přitom poukázal na výše uvedenou komentářovou literaturu a na to, že citované rozhodnutí NSČSR je zastaralé a nelze jej podle současné úpravy aplikovat. Dne 20. 8. 2018 vzal stěžovatel svůj původní návrh zpět a nalézací soud usnesením č. j. 16 C 146/2018-93 ze dne 20. 8. 2018 řízení zastavil.

III. Obsah napadených rozhodnutí

5. Stěžovatel následně podal dne 12. 11. 2018 žalobu, kterou se domáhal proti vedlejšímu účastníkovi zaplacení 27 770 Kč s příslušenstvím, a to jako náhradu škody, která mu (jako poškozenému) měla vzniknout vynaložením nákladů na právní zastoupení v rámci výše uvedeného trestního řízení. Napadeným rozsudkem nalézací soud stěžovatelovu žalobu zamítl (výrok I) a uložil stěžovateli povinnost zaplatit 9 147,60 Kč

na náhradě nákladů řízení k rukám právního zástupce vedlejšího účastníka (výrok II). Nalézací soud dospěl k závěru, že je možné rozhodnout o povinnosti odsouzeného k náhradě nákladů poškozeného podle § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu pouze v případě, je-li ve věci rozhodnuto pravomocným rozsudkem. Jelikož v projednávané kauze bylo zvoleno řešení jiné (tzv. odklon podmíněným zastavením trestního stíhání), náhradu nákladů poškozenému přiznat nelze. Podle nalézacího soudu je úprava náhrady nákladů poškozeného v trestním řízení, obsažená v trestním řádu, úpravou speciální ve vztahu k obecné úpravě náhrady škody podle občanského zákoníku, proto je třeba postupovat podle ní a ustanovení občanského zákoníku aplikovat nelze.

6. Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) jako soud odvolací rozhodnutí nalézacího soudu co do výroku I napadeným rozsudkem potvrdil jako věcně správné; výrok II o nákladech řízení změnil tak, že se jejich náhrada vedlejšímu účastníkovi nepřiznává. Městský soud zároveň stěžovateli uložil povinnost zaplatit vedlejšímu účastníkovi na náhradě nákladů odvolacího řízení 6 098 Kč. Městský soud se se skutkovými i právními závěry nalézacího soudu ztotožnil. Za překonaný označil názor, podle kterého náklady zastoupení poškozeného v trestním řízení představují škodu, jež mu vznikla v příčinné souvislosti s trestným činem; z uvedeného důvodu tyto náklady nelze podle městského soudu přiznat ani v občanskoprávním řízení.

IV. Argumentace stěžovatele

7. V ústavní stížnosti stěžovatel předně tvrdí, že svým původním podáním se jako poškozený domáhal náhrady nákladů vzniklých přibráním zmocněnce podle trestního řádu, a to s ohledem na názor vyjádřený v komentářové literatuře, podle kterého je možné postupovat podle § 154 trestního řádu i v případech, kdy je trestní řízení podmíněně zastaveno podle § 307 trestního řádu. Nalézací soud stěžovatele následně s odkazem na starší judikaturu NSČSR „přesvědčil“, aby se domáhal svého nároku v rámci civilního řízení. Stěžovatel proto vzal svůj původní návrh zpět, aby v novém návrhu mohl uvést civilněprávní argumentaci. Obecné soudy však následně nárok stěžovatele popřely s odkazem na trestněprávní ustanovení a judikaturu. Podle stěžovatele právě uvedeným postupem nalézací soud směšoval a zaměňoval svoje pravomoci, které mu jako soudu (civilnímu a trestnímu) náležejí.

8. Stěžovatel dále uvádí, že obecné soudy nesprávně dospěly k závěru, že § 154 a § 155 trestního řádu představují úpravu *lex specialis* k úpravě náhrady škody podle občanského zákoníku. Podle stěžovatele není dán žádný legitimní důvod, proč by nebylo možné majetkovou újmu spočívající v prokazatelně vynaložených výdajích za právní služby v souvislosti s protiprávním jednáním třetí osoby uplatnit v civilním řízení. V případě akceptace závěrů obsažených v napadených rozsudcích by podle stěžovatele byli poškození omezeni v právu na právní pomoc, neboť by se pro možnost užití některého z odklonů podle trestního řádu zdráhali nechat se za účelem efektivní ochrany svých práv zastoupit advokátem. Není-li v případě podmíněného zastavení trestního stíhání možné náhradu majetkové škody spočívající v nákladech na právním zastoupení žádat ani v trestním, ani v civilním řízení, jde o významnou mezeru v prvním řádu, v důsledku které dochází k porušování práva na spravedlivý proces (*denegatio iustitiae*).

9. Nepřiznáním požadované částky obecné soudy podle stěžovatele porušily jeho právo na ochranu majetku, jelikož stěžovatel je osobou běžných majetkových poměrů

a 27 700 Kč pro něj není částkou bagatelní. Stěžovatel konečně uvádí, že rozhodnutí městského soudu je v části ukládající stěžovateli povinnost nahradit vedlejšímu účastníkovi náklady odvolacího řízení nedostatečně odůvodněno a je zároveň překvapivé.

V. Vyjádření k ústavní stížnosti

10. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) vyzval účastníky řízení a vedlejší účastníky řízení, aby se k ústavní stížnosti stěžovatele vyjádřili.

11. Městský soud ve svém vyjádření uvedl, že porušení základních práv stěžovatele nelze spatřovat ve skutečnosti, že nerozhodl podle jeho představ. Podle městského soudu je napadené rozhodnutí v souladu s judikaturou Nejvyššího soudu i Ústavního soudu a není si vědom, že by jeho postupem byla porušena ústavně zaručená práva stěžovatele; ve zbytku odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku. Nalézací soud ve svém vyjádření toliko odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku.

12. Vedlejší účastník ve svém vyjádření uvedl, že ústavní stížnost stěžovatele je podle jeho názoru bezdůvodná, neboť napadená rozhodnutí obecných soudů jsou řádně odůvodněna a přesvědčivá. Ústavní stížností stěžovatel podle vedlejšího účastníka pouze polemizuje se závěry obecných soudů, aniž by tvrdil, v čem spočívá zásah do jeho ústavně chráněných práv. Vedlejší účastník dále uvádí, že stěžovatel pomíjí skutečnost, že právo nechat se zastoupit nekoreluje s právem na náhradu nákladů řízení. Odkazy stěžovatele na judikaturu jsou podle vedlejšího účastníka nepřiléhavé. Rozhodnutí městského soudu v části týkající se nákladů řízení za překvapivé ve smyslu rozhodovací praxe Ústavního soudu považovat nelze, neboť městský soud vedlejšímu účastníkovi nepřiznal náhradu nákladů právě proto, že základ sporu spočíval v jeho trestněprávním jednání.

VI. Replika stěžovatele

13. Jelikož obecné soudy ve svých vyjádřeních žádné nové skutečnosti nevedly, reagoval stěžovatel ve své replice doručené Ústavnímu soudu dne 24. 7. 2020 pouze na vyjádření vedlejšího účastníka.

14. Kromě opakujících se argumentů stěžovatel v replice uvedl následující: Postupem soudů bylo porušeno jeho vlastnické právo, neboť mu v důsledku napadení vznikla újma, a neexistuje žádný důvod, proč by její náhrada neměla být přiznána v civilním řízení. Vznik škody vedlejší účastník nerozporuje, zavinění a protiprávnost jednání spočívá v tom, že se vedlejší účastník vůči stěžovateli dopustil pokusu násilného úmyslného trestného činu a příčinná souvislost je dána, neboť kdyby stěžovatel nebyl napaden, nemusel by platit odměnu svému advokátovi. V souvislosti s tvrzeným porušením práva na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny stěžovatel uvádí, že aprobace přístupu obecných soudů by fakticky zakládala nerovnost stran v trestním řízení v neprospěch poškozených trestným činem, neboť poškození by se v důsledku zastávaného postupu zdráhali přibrat advokáta jako zmocněnce pro trestní řízení z obavy, že v případě užití odklonu budou muset nést náklady zastoupení advokátem sami.

VII. Předpoklady řízení před Ústavním soudem

15. Ústavní stížnost byla oprávněnou osobou podána včas (§ 72 odst. 3 zákona Ústavním soudem) a není nepřijatelná ve smyslu § 75 odst. 1 téhož zákona; stěžovatel je řádně zastoupen advokátem (§ 30 odst. 1 téhož zákona) a Ústavní soud je k projednání ústavní stížnosti příslušný.

VIII. Upuštění od ústního jednání

16. Ústavní soud podle § 44 zákona o Ústavním soudě zvážil, zda ve věci není třeba konat ústní jednání; dospěl k závěru, že by to nepřispělo k dalšímu objasnění věci, než jak se s ní Ústavní soud seznámil z vyžádaného spisu a písemných úkonů stěžovatele a účastníků řízení. Nekonání ústního jednání odůvodňuje také skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování.

IX. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

17. Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti a svoji pravomoc vykonává mimo jiné tím, že ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod. Ústavní soud následuje doktrínu minimalizace zásahů do činnosti orgánů veřejné moci [srov. nálezy sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41)]; výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ přísluší obecným soudům a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat pouze za situace, kdy je rozhodování obecných soudů stíženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti.

18. Princip předvídatelnosti práva, který úzce souvisí s principem právní jistoty, je nutným předpokladem obecné důvěry občanů v právo a systém soudů (viz např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 2. 2. 2011 ve věci *Štefánica a ostatní proti Rumunsku*, č. stížnosti 38155/02, § 38). Stabilitu práva, právní jistotu jednotlivce, a v konečném důsledku též míru důvěry občanů v instituce právního státu, však kromě kvality psaných právních pravidel ovlivňuje i to, jakým způsobem je vykládají státní orgány aplikující právní pravidla – především soudy [viz nálezy sp. zn. IV. ÚS 334/11 ze dne 26. 11. 2012 (N 194/67 SbNU 329)]. Právní jistota představuje faktor, který je nutné zohlednit při přezkoumávání postupů státních orgánů – je totiž základním (materiálním) prvkem právního státu [srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. 3. 2008 ve věci *Beian proti Rumunsku* (č. 1), č. stížnosti 30658/05, § 39]. Jinými slovy, jedním ze základních smyslů práva jako takového je řídit nejrůznější škálu lidské činnosti, a pokud soudy či jiné orgány veřejné moci aplikují právo nepředvídatelně, znemožňují tím jednotlivci vést život v souladu s požadavky právního řádu. Jednotlivec má tedy právo na dobrou víru v akty veřejné moci, jimž svědčí presumpce správnosti, přičemž ze zásady ochrany důvěry občanů v právo vyplývá povinnost orgánů veřejné moci, aby při posouzení toho, zda určitý procesní prostředek ochrany práva byl podán řádně a včas, respektovaly princip důvěry jednotlivce ve správnost aktů veřejné moci (viz bod 22 nálezy sp. zn. II. ÚS 216/18 ze dne 2. 4. 2019, všechna rozhodnutí jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>).

19. K problematice nákladů řízení se Ústavní soud konstantně staví rezervovaně a podrobuje ji pouze omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Z hlediska kritérií spravedlivého procesu totiž nelze klást rovnítko mezi řízení vedoucí k rozhodnutí ve věci samé a nákladové rozhodování, neboť „spor“ o náklady řízení zpravidla nedosahuje intenzity opodstatňující výrok Ústavního soudu o porušení ústavně zaručených práv stěžovatele. Otázka náhrady nákladů řízení může nabýt ústavněprávní dimenzi pouze v případě extrémního vykročení z pravidel upravujících toto řízení, což nastává např. v důsledku interpretace a aplikace příslušných ustanovení zákona, v nichž by byl obsažen prvek svévole, nebo zjistí-li Ústavní soud extrémní rozpor s principy spravedlnosti, nebo že bylo zasaženo i jiné základní právo [viz např. nález sp. zn. IV. ÚS 2119/11 ze dne 3. 4. 2012 (N 70/65 SbNU 3) či bod 18 nálezu sp. zn. IV. ÚS 3017/19 ze dne 28. 4. 2020].

20. Z argumentace stěžovatele a ze skutečností zjištěných z vyžádaných soudních spisů je patrné, že pro posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti je klíčové posoudit postup obecných soudů, které poškozenému stěžovateli náhradu nákladů v rámci civilního řízení o žalobě na náhradu škody nepřiznaly poté, co jeho původní žádost o náhradu nákladů, zjevně založenou na trestněprávních předpisech, zařadily do civilněprávního řízení. V důsledku toho vzal stěžovatel svůj původní návrh zpět; následně upravil argumentaci a podal návrh civilní, s nímž ovšem také neuspěl, aniž by se soudy zabývaly podstatou problému. Ústavní soud proto nejprve shrnuje obecná východiska týkající se problematiky náhrady nákladů poškozených vzniklých v rámci trestního řízení [IX. 1], která následně aplikuje na stěžovatelův případ [IX. 2].

IX. 1 Obecná východiska týkající se problematiky náhrady nákladů poškozených vzniklých v rámci trestního řízení

21. Problematikou náhrady nákladů řízení poškozeného v trestním řízení podle § 154 trestního řádu se Ústavní soud v minulosti již několikrát meritorně zabýval. Při posuzování nároku poškozených na náhradu nákladů vzniklých přibráním zmocněnce je nutné vzít v úvahu, že „z ochranné funkce státu plynoucí z ústavních kautel práva na soudní ochranu zakotvených v hlavě páté Listiny (...) vyplývá nejen právo osoby poškozené trestným činem na uplatnění jejich práv samotnou účastí v trestním řízení, nýbrž i právo na zajištění jejich účinného hájení, a to včetně práva požadovat náhradu nákladů s tím spojených; jiný postup, než který požaduje kogentní ustanovení § 154 odst. 2 trestního řádu, proto musí být jako výjimka ze zásady náležitě odůvodněn, jinak dojde k porušení čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny.“ (bod 19 nálezu sp. zn. IV. ÚS 3555/19 ze dne 28. 7. 2020). Účast poškozeného v trestním řízení má již sama o sobě satisfakční funkci, i kdyby v něm neuplatňoval žádný nárok v adhezním řízení. Ohledně náhrady nákladů poškozeného se nemohou sama o sobě uplatnit omezení ústavního přezkumu tzv. bagatelních a „nákladových“ věcí, neboť tato náhrada nepředstavuje pouze příslušenství pohledávky, již poškozený v adhezním řízení uplatňuje, ale samostatný nárok poškozeného, který slouží k zajištění jeho veřejného subjektivního práva k účasti na trestním řízení [viz bod 73 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ze dne 8. 8. 2017 (N 139/86 SbNU 369; 345/2017 Sb.)].

22. Právo poškozené osoby na zajištění efektivního hájení jejich práv v rámci trestního řízení a na náhradu výdajů s tím spojených vyplývá i z judikatury Evropského soudu

pro lidská práva (dále též „ESLP“) a práva Evropské unie. V souladu s čl. 13 Úmluvy musí mít každý, jehož práva a svobody přiznané Úmluvou byly porušeny, účinné opravné prostředky před národním orgánem. Podle ESLP z požadavků kladených Úmluvou na účinnost (trestního) vyšetřování vyplývá, že oběť musí být do řízení zapojena v každém případě v rozsahu nezbytném pro zajištění jejich oprávněných zájmů (viz např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Isayeva a ostatní proti Rusku* ze dne 24. 2. 2005, č. stížností 57947/00, 57948/00 a 57949/00, § 212-213). Obdobně pak z čl. 47 Listiny základních práv Evropské unie vyplývá, že každý, jehož práva a svobody zaručené právem unie byly porušeny, má za podmínek stanovených tímto článkem právo na účinné prostředky nápravy před soudem. Ze směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV (dále jen „Směrnice“), pak vyplývá, že „[o]d obětí by se nemělo očekávat, že ponesou výdaje v souvislosti se svou účastí v trestním řízení“ (bod 47 odůvodnění Směrnice) a že „[č]lenské státy poskytnou obětem, které se účastní trestního řízení, možnost náhrady výdajů vzniklých v důsledku jejich aktivní účasti v trestním řízení, a to v souladu s jejich postavením v příslušném systému trestního soudnictví“ (čl. 14 Směrnice).

23. V nálezu sp. zn. I. ÚS 1397/14 ze dne 19. 2. 2015 (N 38/76 SbNU 515) Ústavní soud dospěl k závěru, že zvláštní postavení poškozeného odůvodňuje zakotvení zásady oprávněnosti náhrady jím vynaložených nákladů (§ 154 odst. 2 trestního řádu), která může ustoupit do pozadí jen z důvodu existence výjimečných okolností. Nepřiznání náhrady nákladů poškozeného představuje výjimečný postup i v případech, kdy soudy odkáží poškozeného s jeho nárokem na občanskoprávní řízení. Rozhodnutí o náhradě nákladů řízení podle § 155 odst. 4 trestního řádu musí být založeno na zjištění, jaké jednání bylo přímo prokázáno odsouzenému ve vztahu k poškozenému v trestním řízení; to platí tím spíše, je-li poškozený odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních, takže o náhradě škody nebylo v trestním řízení v jeho věci rozhodováno [viz nálezu sp. zn. III. ÚS 3570/15 ze dne 9. 8. 2016 (N 149/82 SbNU 371)].

24. V usnesení sp. zn. IV. ÚS 1506/14 ze dne 25. 6. 2014 Ústavní soud shledal jako zjevně neopodstatněnou ústavní stížnost, jež směřovala proti závěru obecného soudu, podle kterého z § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu vyplývá, že k tomu, aby bylo možné rozhodnout o povinnosti odsouzeného k náhradě nákladů poškozeného, musí být ve věci rozhodnuto pravomocným rozsudkem, to znamená, že v případě vyústění trestního stíhání v takzvaný odklon (např. podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu) nelze postupovat podle § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu. V bodu 72 výše citovaného nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/16 plénum Ústavního soudu zároveň uvedlo, že náhrada nákladů trestního řízení může být poškozenému přiznána pouze postupem podle § 154 trestního řádu, a tedy na rozdíl od jiných nároků nemůže být uplatněna v řízení ve věcech občanskoprávních; civilní soud totiž náhradu nákladů poškozených v trestním řízení podle trestního řádu přiznat nemůže.

25. Ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu (vyd. 3/2008, sb. č. 13/2008, str. 202) bylo publikováno usnesení Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích (dále jen „krajský soud“) sp. zn. 13 To 490/2006 ze dne 31. 10. 2006, podle něhož povinnost k náhradě nákladů poškozeného nelze uložit obviněnému, u kterého bylo rozhodnuto o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo

o schválení narovnání. Podle krajského soudu samotné rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nevyklučuje možnost, že bude později rozhodnuto o pokračování v trestním stíhání, a pokud by další řízení skončilo odsuzujícím rozsudkem, pak by nic nebránilo podání návrhu, aby odsouzenému byla uložena povinnost k náhradě nákladů poškozeného. Zároveň nic nebrání poškozenému v předcházejícím řízení uplatnit nároky na náhradu dosavadních nákladů poškozeného do dohody ohledně náhrady škody způsobené pachatelem. V usnesení č. j. 6 Tdo 992/2014-17 ze dne 28. 8. 2014 zároveň Nejvyššího soud uvedl, že náklady vzniklé poškozenému v souvislosti s trestním řízením je nutné považovat za samostatný, specifický institut (majetkovou újmu *sui generis*), který netvoří součást škody způsobené trestným činem; za škodu v pojetí § 307 trestního řádu, jejíž úhrada, resp. dohoda o její úhradě, případně opatření k její úhradě, je předpokladem podmíněného zastavení trestního stíhání, pak nelze považovat náklady poškozeného vzniklé v rámci trestního řízení, včetně nákladů spojených s příbráním zmocněnce.

26. Část doktríny s výše uvedenou judikaturou (implicitně) souzní. Prof. Jelínek na výše citované publikované usnesení krajského soudu vysloveně odkazuje (viz JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 8. vyd. Praha: Leges, 2020, s. 885). Stejně tak na uvedený judikát opakovaně odkazují prof. Šámal spolu s dr. Škvainem, kteří zároveň uvádějí, že „[v]zhledem k tomu, že podmínkou uložení povinnosti k náhradě nákladů podle § 154 odst. 1 je alespoň částečné přiznání nároku na náhradu škody a podle § 154 odst. 2 i skutečnost, že obžalovaný je uznán vinným (§ 228 odst. 1), je počátek běhu lhůty, v níž poškozený musí nárok uplatnit, stanoven shodně s datem právní moci odsuzujícího rozsudku, resp. od právní moci výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení, pokud by takový výrok nabyl právní moci později než výrok o vině a je-li pro přiznání náhrady nákladů výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení třeba (viz ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, § 155, bod 6). Obdobně i dr. Sotolář dospívá k závěru, že podmíněné ukončení trestního stíhání není spojeno s povinností k náhradě nákladů poškozeného, která je navázána na rozhodnutí soudu o přiznání nároku na náhradu škody v adhezním řízení (viz SOTOLÁŘ, A. In: DRAŠTÍK, A., FENYK, J. a kol. *Trestní řád. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, § 154, bod 2, a § 307, body 124 a 174).

27. Část komentářové literatury naopak k možnosti uložení povinnosti nahradit náklady řízení poškozenému v případě podmíněného zastavení trestního stíhání uvádí následující: „Podkladem pro vyslovení této povinnosti může být i usnesení, jímž se schvaluje narovnání nebo se podmíněně zastavuje trestní stíhání [§ 309 odst. 1 písm. b) a § 307 odst. 1 písm. b)]. Opačný právní názor by vedl k nezájmu poškozených se na těchto odklonech podílet. (...) Zákon, stejně jako judikatura, se jednoznačně nevyjadřují k otázce, zda lze o povinnosti podle tohoto ustanovení [§ 155 odst. 4 trestního řádu] rozhodnout i tehdy, když nárok poškozeného vyplývá z jiného rozhodnutí, než je pravomocný odsuzující rozsudek. V jiných případech uložení uvedené povinnosti může přicházet v úvahu u podmíněného zastavení trestního stíhání nebo u narovnání či schválení dohody o vině a trestu, kde se obviněnému ukládá povinnost poškozenému uhradit vzniklou škodu (§ 154 odst. 1), a to i přes rozdílnou vykonatelnost takových výroků. Náhrada takových nákladů ale může být součástí dohody mezi obviněným a poškozeným (viz KRÁL, V. In: DRAŠTÍK, A., FENYK, J. a kol. *Trestní řád. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, § 154, bod 2, a § 155, bod 7).

28. Výše uvedená obecná východiska týkající se problematiky náhrady nákladů poškozeného v trestním řízení vzniklých přibráním zmocněnce lze shrnout následovně: Za prvé, z ústavních kautel práva na soudní ochranu vyplývá právo osoby poškozené trestným činem na zajištění účinného hájení práv v rámci trestního řízení včetně práva požadovat náhradu nákladů s tím spojených. Za druhé, podle Ústavního soudu civilní soud náhradu nákladů poškozených v trestním řízení v řízení ve věcech občanskoprávních přiznat nemůže, neboť náhrada nákladů trestního řízení může být poškozenému přiznána pouze postupem podle § 154 trestního řádu. Za třetí, podle Nejvyššího soudu nelze povinnost k náhradě nákladů poškozeného uložit obviněnému, u kterého bylo rozhodnuto o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo o schválení narovnání. Za čtvrté, z judikatury Nejvyššího soudu vyplývá, že za škodu v pojetí trestního řádu, jejíž úhrada či dohoda o její úhradě, případně opatření k její úhradě, je podmínkou pro podmíněné zastavení trestního stíhání, nelze považovat náklady poškozeného vzniklé přibráním zmocněnce. Za páté, část doktríny právě uvedené závěry Nejvyššího soudu rozporuje.

IX. 2 Aplikace obecných východisek na projednávaný případ

29. Výše uvedená obecná východiska Ústavní soud zhodnotil ve světle nyní projednávaného případu a dospěl k závěru, že ústavní stížnost stěžovatele je důvodná. Poškozený v trestním řízení má právo na náhradu nákladů vzniklých přibráním zmocněnce, byť trestní stíhání obviněného bylo podmíněně zastaveno podle § 307 trestního řádu [IX. 2 a)]. Nebyly-li náklady vzniklé poškozenému přibráním zmocněnce zahrnuty do škody v pojetí trestního řádu, jejíž úhrada nebo dohoda o její úhradě, případně opatření k její úhradě, je předpokladem podmíněného zastavení trestního stíhání, je třeba náhradu takových nákladů poškozenému přiznat analogicky podle § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu [IX. 2 b)]. Jestliže pak obecné soudy návrh stěžovatele nepostoupily příslušnému trestnímu soudu a přes svůj nedostatek pravomoci o návrhu rozhodly v rámci civilněprávního řízení, porušily tím stěžovatelovo právo domáhat se náhrady nákladů vzniklých přibráním zmocněnce, což zároveň vedlo k porušení práva stěžovatele na soudní ochranu [IX. 2 c)].

IX. 2 a) Právo poškozeného domáhat se náhrady nákladů vzniklých přibráním zmocněnce v případě podmíněného zastavení trestního stíhání

30. Jak je vyloženo výše, z ústavních kautel práva na soudní ochranu zakotvených v hlavě páté Listiny vyplývá nejen právo osoby poškozené trestným činem na uplatnění jejich práv samotnou účastí v trestním řízení, nýbrž i právo na zajištění jejich účinného hájení, a to včetně práva požadovat náhradu nákladů s tím spojených. Právo poškozeného na náhradu nákladů totiž slouží k zajištění jeho veřejného subjektivního práva k účasti na trestním řízení, jež sama o sobě plní satisfakční funkci. Od poškozených nelze očekávat, že ponесou nepřiměřené finanční náklady spojené s jejich účastí v trestním řízení; opačný přístup by jim totiž bránil v efektivním hájení jejich práv.

31. Pro posouzení věci stěžovatele je v první řadě nutné vyrovnat se s otázkou, zda má poškozený v trestním řízení právo domáhat se náhrady nákladů vzniklých přibráním zmocněnce i v případě, že trestní stíhání obviněného bylo podmíněně zastaveno podle § 307 trestního řádu. Jinými slovy, vedl-li postup orgánů činných

v trestním řízení k tomu, že stěžovateli jakožto poškozenému náhrada nákladů vzniklých přiřbráním zmocněnce přiznána nebyla, musí Ústavní soud nejprve posoudit, zda je takový výsledek (obecně) v souladu s jeho právem k efektivní účasti na trestním řízení vyplývajícím z požadavků práva na soudní ochranu. To mimo jiné znamená, že je nutné hodnotit, zda je důvodné vázat existenci práva poškozeného na náhradu nákladů vzniklých přiřbráním zmocněnce na způsob „skončení“ trestního řízení.

32. Ústavní soud dospěl k závěru, že na použitelnost obecných závěrů vyjádřených vůči poškozenému v rámci trestního řízení nemůže mít vliv využití jedné z trestně-procesních alternativ – podmíněného zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu. V obecné rovině lze sice tvrdit, že užití tzv. odklonů může mít pozitivní vliv na postavení osoby poškozené trestným činem, nárokuje-li náhradu škody. Náhrada škody, dohoda o ní, či učinění jiných potřebných opatření k její úhradě, je totiž zpravidla podmínkou samotné aplikace určitého druhu odklonu, pročež poškozený se v takovém případě nemusí svého nároku domáhat často složitou, finančně i časově náročnou soudní cestou v trestním, popřípadě občanskoprávním řízení. Z takového „zlepšení“ postavení poškozeného však nelze bez dalšího vyvozovat neexistenci práva poškozeného domáhat se náhrady nákladů vzniklých v trestním řízení přiřbráním zmocněnce.

33. Podmíněné zastavení trestního stíhání je fakultativní alternativou k potrestání, a proto není na jeho uplatnění nárok; soud – a v přípravném stadiu řízení státní zástupce – může rozhodnout o podmíněném zastavení trestního stíhání z vlastní iniciativy. Zákon zároveň neřadí mezi předpoklady podmíněného zastavení trestního stíhání souhlas poškozeného s tímto způsobem vyřízení věci; trestní stíhání obviněného tedy může být podmíněně zastaveno nezávisle na vůli poškozeného, tj. i když poškozený s takovým postupem nesouhlasí (viz § 307 trestního řádu). Z toho je nutné dovodit, že pokud poškozený, který se na počátku trestního řízení rozhoduje, zda se v něm nechá zastoupit advokátem, nemůže předvídat (a do jisté míry ovlivnit), jakým způsobem bude daná věc vyřízena, nelze po něm požadovat, aby sám nesl náklady vzniklé přiřbráním zmocněnce v případě, že trestní stíhání bude podmíněně zastaveno (na rozdíl od situace, kdy by trestní stíhání skončilo odsouzením obviněného).

34. Jak je uvedeno výše (viz bod 23), rozhodnutí o náhradě nákladů řízení podle § 155 odst. 4 trestního řádu musí být založeno na zjištění, jaké trestné jednání bylo přímo prokázáno odsouzenému ve vztahu k poškozenému v trestním řízení. Jednou ze zákonných podmínek podmíněného zastavení trestního stíhání je, že se obviněný k činu doznal [viz § 307 odst. 1 písm. a) trestního řádu]. Doznání obviněného k stíhanému činu přitom spočívá v jeho potvrzení, že se dopustil toho, co je mu kladeno za vinu; obviněný tedy musí uvést skutečnosti svědčící o tom, že skutek se stal v podobě, ve které je mu kladen za vinu, a že se ho dopustil zaviněně (v zákonem předpokládané formě) právě on (viz DRAŠTÍK, A., FENYK, J. a kol. *Trestní řád. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, § 307, bod 43). Pravdivost a vypovídající hodnotu doznání obviněného je potřeba dostatečně ověřit i dalšími důkazy. Byť tedy není v případě podmíněného zastavení trestního stíhání soudem vyslovena vina obviněného, ani vůči němu není uložena trestní sankce (srov. čl. 40 odst. 1 Listiny, podle kterého o vině a trestu za trestné činy rozhoduje jen soud), neměly by být podle zákona pochybnosti o tom, že se obviněný vůči poškozenému skutku dopustil. Přestože rozhodnutím o podmíněném zastavení trestního stíhání není vyslovena vina a není jím ani ukládán trest, má aplikace tohoto odklonu charakter procesního sankčního opatření – jakožto druhu zákonem

předpokládané trestněprávní reakce na spáchání trestného činu; souhlas i doznání obviněného pak mají vyjadřovat jeho dobrovolné převzetí odpovědnosti za spáchání trestného činu (viz ŠČERBA, F. Odklon jako sankční opatření. In: *Trestněprávní revue*, 2009, č. 2, s. 33). S ohledem na právě uvedené pak lze dospět k závěru, že požadavek, aby konkrétní trestní jednání bylo v rámci rozhodování o nároku na náhradu nákladů prokázáno obviněnému vůči poškozenému, ob stojí i s ohledem na povahu a specifika institutu podmíněného zastavení trestního stíhání. Přijal-li obviněný dobrovolně sankční opatření, není nepřiměřené po něm požadovat, stejně jako v případě jeho odsouzení, aby poškozenému uhradil jeho náklady vzniklé přibráním zmocněnce – vždyť jedním z důvodů přijetí zákonné úpravy podmíněného zastavení trestního stíhání byla snaha přispět k rychlejšímu a efektivnějšímu vyřizování trestních věcí právě v případech, ve kterých je vzhledem k okolnostem případu a osobě pachatele velmi pravděpodobné, že by případným odsuzujícím rozsudkem byl uložen podmíněný trest odnětí svobody a obviněný by se ve zkušební době podmíněného odsouzení s největší pravděpodobností osvědčil (viz ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, § 307, bod 3).

35. K výše citovanému publikovanému názoru krajského soudu, že povinnost k náhradě nákladů poškozeného nelze uložit obviněnému, u kterého bylo rozhodnuto o podmíněném zastavení trestního stíhání, neboť samotné rozhodnutí o podmíněném zastavení nevyklučuje možnost, že bude později rozhodnuto o pokračování v trestním stíhání (viz bod 25), lze uvést následující:

36. Platí, že podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu představuje určitou formu nikoliv definitivního, nýbrž mezitímního rozhodnutí, jímž je fakticky odkládáno konečné rozhodnutí ve věci. Soud, a v přípravném řízení státní zástupce, totiž podle § 308 trestního řádu může rozhodnout, že se obviněný neosvědčil a že se v trestním stíhání pokračuje; v případném dalším řízení může být obviněný zároveň odsouzen i zproštěn. V této souvislosti je však nutné uvést, že na existenci práva poškozeného domáhat se náhrady nákladů vzniklých přibráním zmocněnce v případě podmíněného zastavení trestního stíhání nemůže nic změnit ani samotná podmíněnost tohoto procesní řešení. Jak je uvedeno výše, účast poškozené osoby na trestním řízení plní satisfakční funkci. Nicméně i v případě, že je trestní stíhání obviněného podmíněně zastaveno, slouží náhrada nákladů poškozenému k efektivnímu hájení jeho práv v rámci trestního řízení. Jestliže soud, příp. státní zástupce, ve stanovené zkušební době dospěje k závěru, že se obviněný neosvědčil a že je třeba v trestním stíhání pokračovat, ovlivní to přirozeně i právo poškozeného na náhradu nákladů vzniklých v průběhu trestního řízení. Právo poškozeného domáhat se náhrady nákladů vzniklých přibráním zmocněnce je však třeba hodnotit k době rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, které v dané fázi řízení vůči poškozenému představuje reálné vyústění trestního řízení.

37. Dojde-li k situaci, že se obviněný neosvědčí, mohou ve vztahu k již uhrazeným nákladům poškozeného obviněným nastat v zásadě dvě (standardní) situace. V případě, že obviněný bude v následném trestním řízení shledán vinným a odsouzen, poškozený bude mít v souladu § 154 trestního řádu právo domáhat se náhrady nákladů. V takovém případě soud může náklady již zaplacené poškozenému k době rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání „započítat“ a soud případně rozhodnout jen o nákladech poškozeného vzniklých po rozhodnutí o pokračování trestního stíhání; jinak řečeno, problém „dvojího zaplacení“ nákladů nenastane. V případě, že následné trestní řízení

v odsuzující rozsudek nevyústí (např. obžalovaný bude zproštěn obžaloby) a poškozený se podle § 154 trestního řádu náhrady nákladů nebude moct domoci, odpadne přirozeně původní důvod pro přiznání nákladů poškozenému v době rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání. Taková situace se však žádným způsobem neliší od situace, kdy obviněný nejprve poškozenému v rámci rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání uhradí tvrzenou způsobenou škodu, následně se ve zkušební době neosvědčí, nicméně jej soud následně zproští obžaloby. Obdobná situace zároveň nastane v případě, kdy soud rozhodne o povinnosti odsouzeného nahradit náklady poškozenému po právní moci odsuzujícího rozsudku (podle § 155 odst. 4 trestního řádu), který však bude následně zrušen v řízení o mimořádném opravném prostředku. Vzniklé procesní situace je možné následně řešit např. na základě pravidel pro vydání bezdůvodného obohacení. Mezitímní charakter podmíněného zastavení trestního stíhání ve smyslu § 307 trestního řádu tedy nepředstavuje důvod, proč by poškozený v případě využití tohoto odklonu neměl mít právo domáhat se po obviněném náhrady nákladů vzniklých přibráním zmocněnce.

38. Lze tak shrnout, že v rámci rozhodování o náhradě nákladů poškozeného je nutné považovat podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu za procesně rovnocenné vyřešení věci jako v případě standardních postupů v trestním řízení. Z ústavních kautel práva na soudní ochranu tak vyplývá právo osoby poškozené domáhat se náhrady nákladů vzniklých přibráním zmocněnce i v případě podmíněného zastavení trestního stíhání. Opačný závěr by vedl k neoprávněnému rozlišování postavení poškozeného v trestních řízeních, která vyústí v podmíněné zastavení trestního stíhání obviněného (nezávisle na vůli poškozeného), a ve věcech, kdy trestní stíhání skončí odsouzením obviněného. Nesl-li by totiž poškozený v trestních řízeních, která skončí podmíněným zastavením trestního stíhání obviněného, automaticky náklady jemu vzniklé přibráním zmocněnce sám, pozbyla by jeho účast na trestním řízení svoji satisfakční funkci, jelikož často velmi vysoké náklady vynaložené na zastoupení lze z pohledu poškozeného jen stěží považovat za formu zadostiučinění. Vysoké náklady vynaložené poškozeným mohou naopak celkový účel jeho účasti v trestním řízení *a priori* zastínit a neoprávněně omezit právo poškozeného efektivně hájit svá práva v trestním řízení.

IX. 2 b) Přiznání náhrady nákladů poškozeného vzniklých přibráním zmocněnce analogicky podle § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu

39. Jak je patrné z odůvodnění napadených rozhodnutí, obecné soudy se otázkou, zda a podle jaké zákonné úpravy je možné náhradu nákladů řízení stěžovateli přiznat, zabývaly; dospěly přitom k závěru, že ji nelze přiznat ani podle § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu, ani podle obecných pravidel pro přiznání náhrady škody stanovených občanským zákoníkem. Jelikož však Ústavní soud dospěl k závěru, že poškozený v trestním řízení má právo domáhat se náhrady nákladů vzniklých přibráním zmocněnce, byť trestní stíhání obviněného bylo podmíněně zastaveno podle § 307 trestního řádu, je třeba závěr obecných soudů korigovat a otázkou zákonné úpravy se zabývat znovu.

40. Předně je nutné uvést, že způsob přiznání náhrady nákladů vzniklých poškozenému přibráním zmocněnce je logicky třeba řešit pouze v případě, že tyto náklady obviněný poškozenému před rozhodnutím o podmíněném zastavení trestního stíhání dobrovolně neuhradí, o jejich náhradě neuzavře s poškozeným dohodu, anebo neučiní jiná potřebná opatření k jejich náhradě (srov. § 307 odst. 1 trestního řádu a judikaturu Nejvyššího soudu

citovanou v bodě 25). Jelikož však podle judikatury Nejvyššího soudu náklady vzniklé poškozenému nelze považovat za škodu, jejíž úhrada je podmínkou pro podmíněné zastavení trestního stíhání, potřeba rozhodnout o nároku poškozeného na přiznání nákladů vzniklých v rámci trestního řízení může reálně nastat (stejně jako tomu bylo v případě stěžovatele).

41. V případě, že obviněný náklady poškozenému ve fázi podmíněného zastavení trestního stíhání dobrovolně nenahradí, resp. neuzavře dohodu či neučiní jiná potřebná opatření, v úvahu v zásadě připadají dvě možnosti: 1) posouzení nároku na náhradu nákladů poškozeného v rámci občanskoprávního řízení na základě obecné úpravy povinnosti nahradit škodu podle § 2909 a násl. občanského zákoníku; 2) posouzení nároku poškozeného na náhradu nákladů na základě trestněprávní úpravy.

42. První možnost, tj. posuzování nároku poškozeného na náhradu nákladů vzniklých příbráním zmocněnce v trestním řízení v rámci občanskoprávního řízení, je třeba odmítnout. Jak je uvedeno výše [bod 24], plénum Ústavního soudu v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ve vztahu k náhradě nákladů poškozeného v trestním řízení obecně dospělo k závěru, že může být poškozenému přiznána toliko postupem podle § 154 trestního řádu, a tedy, na rozdíl od jiných nároků, nemůže být uplatněna (a civilními soudy přiznána) v řízení ve věcech občanskoprávních. Od uvedeného závěru se nelze odchýlit ani v případě, kdy je trestní stíhání obviněného podmíněně zastaveno podle § 307 trestního řádu. I v takovém případě totiž náhrada nákladů poškozeného nepředstavuje pouze příslušenství pohledávky, kterou poškozený v adhezním řízení uplatňuje, ale samostatný nárok poškozeného. Tento nárok *sui generis*, který slouží k zajištění veřejného subjektivního práva poškozeného k účasti na trestním řízení, je na trestní řízení úzce navázán – jinak řečeno, náklady poškozeného jsou akcesoricky (podružně) navázány na účast poškozeného v trestním řízení. Nárok poškozeného nelze posuzovat od trestního řízení izolovaně a *de facto* kvůli němu zahajovat nové „meritorní“ občanskoprávní řízení (jak je tomu v případě jiných majetkoprávních nároků poškozeného, které lze samostatně uplatňovat i mimo adhezní řízení). Ze satisfakční funkce účasti poškozeného v trestním řízení totiž plyne, že poškozený má zásadně nárok na náhradu nákladů souvisejících s jeho účastí v trestním řízení i v případě, že žádný nárok v adhezním řízení neuplatnil (srov. § 154 odst. 2 trestního řádu). Náhradu nákladů poškozeného tedy nelze pevně jako pohledávku „navázat“ k nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, kterého se poškozený může v adhezním řízení domáhat. Nemožnost přesouvat rozhodování o nákladech řízení do odlišných a nesouvisejících druhů řízení vyplývá mimo jiné i z obecně platné procesní zásady, podle které příslušný orgán rozhodne o povinnosti nahradit náklady řízení v rozhodnutí, jímž se řízení končí (byť se nemusí jednat o rozhodnutí meritorní) [srov. § 151 odst. 1 občanského soudního řádu či § 61 odst. 1 soudního řádu správního].

43. S ohledem na provázanost rozhodování o nákladech poškozeného souvisejících s trestním řízením a trestním řízením samotným je konečně nutné uvést, že otázka, zda civilní soud může rozhodovat o nákladech vzniklých poškozenému v souvislosti s trestním řízením, je ve své podstatě otázkou existence pravomoci soudu. Podle § 7 občanského soudního řádu soudy v občanském soudním řízení projednávají a rozhodují spory a jiné právní věci, které vyplývají z poměrů soukromého práva. Jak je výše nastíněno, náhrada nákladů poškozeného představuje nárok, který slouží k zajištění

veřejného subjektivního práva k účasti na trestním řízení. Nelze proto tvrdit, že tento nárok vyplývá z poměrů soukromého práva, tedy že civilní soudy mají pravomoc náhradu nákladů přiznat prostřednictvím občanskoprávního institutu náhrady škody. Závěr o nedostatku pravomoci civilního soudu rozhodovat o nákladech poškozeného souvisejících s trestním řízením rovněž odpovídá i nálezu sp. zn. III. ÚS 321/03 ze dne 30. 6. 2004 (N 90/33 SbNU 371), ve kterém Ústavní soud dospěl k závěru, že civilní soud postupoval v rozporu s § 7 občanského soudního řádu, jelikož rozhodl ve věci náhrady nákladů správního řízení, jež je svojí právní povahou věcí správněprávní, o které mají pravomoc rozhodovat správní orgány podle správního řádu.

44. Nepřipadá-li v úvahu možnost první – posuzování nároku poškozeného na náhradu nákladů souvisejících s jeho účastí v trestním řízení v rámci občanskoprávního řízení – je nutné zvážit postup podle úpravy trestněprávní.

45. S ohledem na výslovná znění § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu, která předpokládají povinnost nahradit náklady poškozenému pouze vůči *odsouzenému*, je nutné souhlasit s výše citovaným názorem obecných soudů a části doktríny (viz body 25-26), podle kterého předmětná ustanovení nelze aplikovat přímo vůči obviněným, jejichž trestní stíhání bylo podmíněně zastaveno. Samotný pojem „odsouzený“ totiž zahrnuje předpoklad existence odsuzujícího rozsudku soudu vyslovujícího vinu obžalovaného (ke stejnému závěru ostatně dospěl i nalézací soud v bodě 15 napadeného rozsudku). Jinými slovy, předmětná ustanovení neposkytují žádný prostor pro jejich eventuální ústavně konformní výklad umožňující přímo je vztáhnout na případy, ve kterých je trestní stíhání obviněného podmíněně zastaveno ve smyslu § 307 trestního řádu. Takový postup by totiž nepředstavoval pouze extenzivní výklad právních norem, nýbrž jejich změnu (srov. např. bod 38 nálezu sp. zn. II. ÚS 2057/19 ze dne 22. 11. 2019).

46. Nepřipadá-li v případech podmíněného zastavení trestního stíhání v úvahu přímá aplikace § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu na základě extenzivního výkladu, příslušné zákonné ustanovení umožňující přiznat náhradu nákladů poškozenému v trestním řádu chybí, jde tedy o mezeru v zákoně; pro její překonání je nutné dále zvážit eventualitu aplikace nikoliv přímé, nýbrž analogické.

47. Možností využití institutu analogie v trestním právu procesním se Ústavní soud již v minulosti zabýval; v bodě 85 výše citovaném plenárním nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/16, který se týkal práva poškozeného na navrácení lhůty analogickým postupem podle § 61 odst. 1 trestního řádu, podmínky uplatnění analogie shrnul následovně: Předpokladem použití analogie je, že mu nebrání ústavní zákaz. Analogie v trestním právu procesním je v zásadě přípustná, a to jak ve prospěch, tak i v neprospěch obviněného, nevykračuje-li z určitých limitů. Tyto limity jsou učeny požadavkem, že použitím analogie nesmí dojít k rozšíření možnosti zasáhnout do základních práv či svobod i nad rámec zákonem explicitně stanovených podmínek nebo tam, kde to povaha ustanovení jednoznačně nepřipouští, např. tam, kde by se tímto způsobem rozšiřovaly zákonem taxativně vymezené způsoby rozhodování soudu [viz rovněž bod 14 nálezu sp. zn. I. ÚS 835/14 ze dne 12. 8. 2014 (N 154/74 SbNU 317), který se týkal analogické aplikace § 131 odst. 1 trestního řádu k opravám i nevyhlašovaných rozhodnutí]. V tomto ohledu je vhodné zdůraznit, že právě uvedené limity analogie v procesním trestním řízení vyplývají zejména ze zásady, že nikdo nesmí být nucen

činit, co zákon neukládá (čl. 2 odst. 4 Ústavy a čl. 2 odst. 3 Listiny), stejně jako z principu výhrady zákona zakotveného v čl. 4 odst. 2 Listiny.

48. Po zvážení shora nastíněných limitů Ústavní soud dospěl k závěru, že analogická aplikace § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu ve věcech, kdy trestní stíhání proti obviněnému bylo podmíněně zastaveno, přípustná je.

49. Z povahy předmětných ustanovení nepřipustnost analogické aplikace i na případy podmíněného zastavení jednoznačně neplyne – je tomu právě naopak. Povinnost odsouzeného hradit náklady vzniklé poškozenému je založena na úvaze, že jestliže odsouzený spáchal trestný čin, v důsledku čehož bylo proti němu vedeno trestní řízení, kterého se poškozený účastnil, aby efektivně hájil svá práva, lze po odsouzeném oprávněně požadovat, aby poškozenému nahradil finanční náklady spojené s jeho účastí v trestním řízení. Stejná logika se uplatní i ve vztahu k obviněnému, vůči kterému bylo trestní stíhání podmíněně zastaveno, protože ten přijal sankční opatření, zahrnující v sobě zároveň i povinnost uhradit poškozenému jeho náklady.

50. Byť případná povinnost uhradit náklady uložená obviněnému do práv obviněného přirozeně zasáhne, nelze takový zásah považovat za nepřiměřený ani nepředvídatelný právě s ohledem na sankční povahu institutu podmíněného zastavení a na právo poškozeného domáhat se nákladů řízení souvisejících s jeho účastí v trestním řízení. Závěru o přiměřenosti zásahu svědčí i to, že ochrana práv obviněného je zachována v dostatečné míře, jelikož proti rozhodnutí o povinnosti obviněného nahradit poškozenému náklady je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek (§ 155 odst. 6 trestního řádu *per analogiam*). Procesní řešení má pak i případná situace, kdy je v trestním stíhání obviněného pokračováno (viz bod 37).

51. Z výše uvedených důvodů lze tedy uzavřít, že limity užití analogie (týkající se zejména osoby obviněného) přiměřenému užití § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu nebrání. V tomto ohledu tedy zbývá zabývat se samotným způsobem aplikace příslušných ustanovení.

52. Běžící trestní stíhání obviněného umožňuje trestní řád podmíněně zastavit v přípravném stadiu i v řízení před soudem; v přípravném řízení o tom může rozhodnout státní zástupce a v řízení před soudem tak může učinit soud (§ 307 trestního řádu). Smysl pravomoci státního zástupce podmíněně zastavit trestní stíhání v přípravném řízení je mimo jiné nutné spatřovat ve snaze racionalizovat systém trestní justice. V tomto ohledu je úkolem státního zástupce selektovat případy vhodné k vyřízení věci tzv. odkladem a neobracet se na soud s neúčelnými návrhy, tedy odlehčit trestním soudům, aby mohly pozornost soustředit na skutečně závažnou trestnou činnost (viz TIBITANZLOVÁ, A. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018, s. 95).

53. Specifika institutu podmíněného zastavení trestního stíhání je nutné vzít v úvahu i při analogickém užití § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu. Základnímu smyslu využití podmíněného zastavení trestního stíhání ve smyslu § 307 trestního řízení – vyřízení dané věci bez nutného zapojení soudu – by odpovídalo navázání pravomoci k rozhodnutí o nákladech na příslušnou fázi trestního řízení. To znamená, že v případě, že by o podmíněném zastavení trestního stíhání rozhodl v přípravném řízení státní zástupce, rozhodl by zároveň o návrhu poškozeného na přiznání nákladů souvisejících

s jeho účastí v trestním řízení; naopak v případě, že by o podmíněném zastavení trestního stíhání rozhodl soud, rozhodl by na základě analogické aplikace předmětných ustanovení trestního řádu o návrhu poškozeného předseda senátu soudu prvního stupně.

54. Právě nastíněné řešení by bylo komplexní a nejvíce by odpovídalo struktuře trestního řádu. Nutnost navázat pravomoc k rozhodnutí o nákladech na příslušnou fázi trestního řízení totiž vyplývá i ze znění § 151 odst. 3 trestního řádu, podle kterého o výši odměny a náhradě hotových výdajů obhájce rozhodne na návrh obhájce orgán činný v trestním řízení, který vedl řízení v době, kdy obhájci povinnost obhajovat skončila. Nastíněná pravomoc státního zástupce rozhodnout analogicky podle § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu o návrhu poškozeného na přiznání nákladů v přípravném řízení (v případě podmíněného zastavení trestního stíhání) by zároveň odpovídala výše zmíněné procesní zásadě, podle níž o povinnosti nahradit náklady řízení rozhodne v řízení orgán, který řízení končí.

55. I přes výše uvedené však Ústavní soud dospěl k závěru, že o přiznání náhrady nákladů poškozenému v případě podmíněného zastavení trestního stíhání státním zástupcem v přípravném řízení musí za současné stavu právní úpravy rozhodovat předseda senátu soudu prvního stupně, v jehož obvodu je činný státní zástupce, který trestní stíhání podmíněně zastavil. Je totiž nutné vzít v úvahu, že rozhodnutí o náhradě nákladů mají potenciál, jde-li o vadnost kvalifikovanou, svým významem zasáhnout do sféry práva obviněného na efektivní soudní ochranu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny, příp. i do jeho práva na ochranu majetku podle čl. 11 odst. 1 Listiny. Rozhodoval-li by v přípravném řízení o povinnosti za současné právní úpravy o přiznání náhrady nákladů státní zástupce, nebylo by jeho rozhodnutí přezkoumatelné v řízení u nezávislého a nestranného soudu. Byť je proti rozhodnutí o povinnosti obviněného nahradit poškozenému náklady přípustná stížnost, jež má odkladný účinek (§ 155 odst. 6 trestního řádu *per analogiam*), o takové povinnosti by podle současného znění § 146a a § 147 trestního řádu rozhodoval nadřízený státní zástupce, nikoliv soud. Soudní přezkum uložené povinnosti nahradit náklady poškozenému vzniklé přibráním zmocněnce v případě podmíněného zastavení trestního stíhání by tedy byl vyloučen, což by mohlo vést k porušení práva obviněného na soudní ochranu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny.

56. Lze tedy uzavřít, že nebyly-li náklady vzniklé poškozenému přibráním zmocněnce zahrnuty do škody v pojetí § 307 trestního řádu, jejíž úhrada nebo dohoda o její úhradě, případně opatření k její úhradě, je podmínkou pro podmíněné zastavení trestního stíhání, je třeba náhradu takových nákladů poškozenému přiznat analogicky podle § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu. V případě, že o podmíněném zastavení trestního stíhání rozhodne v přípravném řízení státní zástupce, má pravomoc rozhodnout o návrhu poškozeného na přiznání nákladů souvisejících s jeho účastí v trestním řízení předseda senátu soudu prvního stupně, v jehož obvodu je činný státní zástupce, který trestní stíhání podmíněně zastavil (analogicky podle § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu).

57. Nad rámec právě uvedeného lze pouze konstatovat (jako *obiter dictum*), že potřebu judikatorně dovodit analogickou aplikaci § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu na případy, ve kterých bylo trestní stíhání podmíněně zastaveno podle § 307 trestního řádu, vyvolal primárně zákonodárce svou nedůsledností. Jak je výše uvedeno, z ústavních kautel práva na soudní ochranu vyplývá právo osoby poškozené domáhat se náhrady nákladů vzniklých přibráním zmocněnce i v případě podmíněného zastavení trestního stíhání.

Příslušná úprava zaručující poškozenému právo efektivně vymáhat vynaložené náklady by nicméně měla odpovídat struktuře trestního řádu jako celku, základnímu smyslu využití tzv. odklonů i procesní zásadě, podle které o povinnosti nahradit náklady řízení rozhodne v řízení orgán, který řízení končí; soudní ochrana základních práv obviněného zároveň musí být zaručena. Judikatorním překonáním mezer v právní úpravě je logicky dotčena právní jistota jednotlivců, zákonodárce by proto právě uvedené měl vzít v úvahu a případně učinit taková systémová opatření, aby příslušná ustanovení trestního řádu výše zmíněným požadavkům odpovídala.

IX. 2 c) *Porušení práv stěžovatele*

58. Ústavní soud dospěl k závěru, že poškozený stěžovatel v předmětném trestním řízení právo na náhradu nákladů vzniklých přibráním zmocněnce měl, byť bylo trestní stíhání vedlejšího účastníka podmíněně zastaveno podle § 307 trestního řádu. Jelikož náklady vzniklé přibráním zmocněnce nebyly zahrnuty do částky 11 873 Kč, kterou vedlejší účastník stěžovateli dobrovolně zaplatil, měl k návrhu stěžovatele na přiznání nákladů rozhodnout předseda senátu soudu prvního stupně, v jehož obvodu je činný státní zástupce, který trestní stíhání podmíněně zastavil.

59. Jelikož obecné soudy v občanskoprávním řízení stěžovatelovu civilní žalobu zamítly na základě (ve své podstatě správného) přesvědčení, že náklady poškozeného nelze nahradit jako škodu ve smyslu občanského zákoníku, je nutné posoudit, zda jejich postup skutečně porušil stěžovatelova práva.

60. K takovému posouzení je třeba vzít v úvahu specifické okolnosti stěžovatelova případu. Jak je podrobně popsáno v druhé části nálezů (viz body 3-4), stěžovatel se původně domáhal přiznání nákladů na základě trestněprávní úpravy, tj. navrhoval, aby nalézací soud projednal věc jako soud trestní. Až na základě toho, že nalézací soud předmětný návrh podřadil, a i přes námitky stěžovatele nadále nechal přiřazený jako návrh civilněprávní (pod sp. zn. 16 C 146/2018), vzal stěžovatel svůj původní návrh zpět a následně podal skutečnou civilní žalobu.

61. Jestliže stěžovatel vzal původní návrh zpět na základě postupu nalézacího soudu (což je s ohledem na výzvu nalézacího soudu ze dne 17. 7. 2018 obsahující odkaz na judikát NSČSR zřejmé), lze dospět k závěru, že tak učinil v dobré víře ve správnost postupu nalézacího soudu, a to i s ohledem na zásadu *iura novit curia* (soud zná právo). Zároveň je nutné dospět k závěru, že nalézacímu soudu muselo být s ohledem jeho dřívější postup a obsah žaloby stěžovatele zřejmé, že se stěžovatel domáhá náhrady nákladů jemu vzniklých v trestním řízení přibráním zmocněnce.

62. Nalézací soud nicméně žalobu meritorně projednal a zamítl ji, aniž by to odůvodnil civilněprávní argumentací (tj. zkoumáním naplnění podmínek pro náhradu škody podle občanského zákoníku). Stejně tak městský soud odůvodnění svého rozhodnutí založil pouze na závěru, že „náklady vzniklé poškozenému přibráním zmocněnce nejsou škodou, která mu byla způsobena trestným činem, a o níž by bylo možné rozhodovat v adhezním řízení“ (viz bod 12 napadeného rozsudku městského soudu). Důvod toho, že obecné soudy ve skutečnosti žalobu stěžovatele věcně neposoudily, je přitom nutné spatřovat právě v nedostatku jejich pravomoci k přiznání nákladů poškozeného souvisejících s jeho účastí v trestním řízení.

63. Skutečnost, že obecné soudy k závěru o nedostatku své pravomoci a o nutnosti analogického postupu podle § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu nedospěly samy, je do jisté míry pochopitelná. Předmětná otázka je komplexní a judikatura ani praxe dosud neposkytovala její jasné řešení. Ústavnímu soudu zároveň neuniklo, že již v původním řízení vedeném pod sp. zn. 16 C 146/2018 nalézací soud zaslal soudní spis obvodnímu státnímu zastupitelství s tím, že je pro rozhodnutí o předmětném návrhu stěžovatele příslušné analogicky podle § 151 odst. 3 trestního řádu, a že obvodní státní zastupitelství rozhodnout o návrhu odmítlo. To však nemění nic na tom, že obecné soudy o návrhu stěžovatele meritorně rozhodly i přes nedostatek své pravomoci, tedy v přímém rozporu s § 7 občanského soudního řádu.

64. Namísto projednání stěžovatelova návrhu v rámci občanskoprávního řízení měl nalézací soud řízení v souladu s § 104 odst. 1 občanského soudního řádu zastavit a věc postoupit po právní moci usnesení o zastavení řízení „trestnímu soudu“, který je příslušný pro projednání návrhu stěžovatele na přiznání nákladů vzniklých v rámci trestního řízení přibráním zmocněnce. V souladu s větou druhou § 104 odst. 1 občanského soudního řádu je totiž povinností soudu „poradit“ účastníkovi, na jaký orgán se má se svým nárokem obrátit a který orgán se jeho věcí bude zabývat. Nedostatky v organizaci a činnosti justice nemohou jít k tíži těch, kteří se na veřejné orgány obracejí jako na ochránce svých základních práv a svobod [viz nálezný sp. zn. I. ÚS 167/98 ze dne 13. 10. 1999 (N 139/16 SbNU 45)]. Obecné soudy však pouze „zahnaly“ stěžovatele do slepé uličky a popíraly svoji odpovědnost k rozhodnutí o nároku stěžovatele, čímž porušily právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny a v čl. 6 odst. 1 Úmluvy, neboť mu fakticky odepřely spravedlnost.

X. Závěr

65. S ohledem na výše uvedené lze uzavřít, že napadenými rozsudky obecných soudů bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny a v čl. 6 odst. 1 Úmluvy; Ústavní soud proto ústavní stížnosti stěžovatele vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

66. Na Obvodním soudu pro Prahu 5 nyní bude, aby v souladu se závaznými závěry vyjádřenými v tomto nálezu řízení zastavil podle § 104 odst. 1 občanského soudního řádu pro nedostatek pravomoci a věc postoupil „trestnímu soudu“ (tj. trestní sekci Obvodního soudu pro Prahu 5), který má pravomoc rozhodnout o návrhu stěžovatele na přiznání nákladů jemu vzniklých v předmětném trestním řízení přibráním zmocněnce analogicky podle § 154 a § 155 odst. 4 trestního řádu. Ústavní soud v této souvislosti odkazuje na čl. 89 Ústavy, podle kterého jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 29. září 2020

Vladimír Sládeček
předseda senátu